

Vārda fonoloģiskā izpratne – agrīnās lasītprasmes pamats

Anita Lanka,
Dr.paed.

Pamatjautājumi, kas tiks aplūkoti lekcijā

- Kas ir fonoloģija? Ko nozīmē vārda fonoloģiskā izpratne?
- Fonoloģiskās prasmes un to nozīme lasītprasmes apgūvē
- Konstatētās problēmas fonemātiskās dzirdes un fonoloģisko prasmju kontekstā
- Mācību programmā iekļautās prasības fonoloģisko prasmju apguvei
- Metodiskie līdzekļi problēmas risinājumam

Fonoloģija

- Kas ir fonoloģija jeb funkcionālā fonētika?
- Ko tā pēta?

Fonoloģiskās prasmes

Fonoloģiskās prasmes ir prasmes darboties ar valodas skaniskajiem līdzekļiem:

- saklausīt un atveidot valodas skaņas,
- nodalīt un apvienot tās,
- saskatīt valodas skanisko līdzekļu (skaņas, intonācijas, uzsvāra) nozīmi diferencējot vārdus, teikumā pausto domu.

Fonoloģiskās prasmes – spēja nošķirt un
darboties ar valodas
skaņām. (Wise, Sevcik, Romski, Morris, 2010)

Kā veidojas fonoloģiskā izpratne?

- Fonoloģiskā izpratne, kā arī fonoloģiskās prasmes attīstās kopā ar lasīšanas apgūšanu.
- Kā viens no priekšnosacījumiem agrīnās lasītprasmes apgūvē ir skaņas un burta saiknes izpratne.

Problēmas aktualitāte

VISC organizētajā pilotprojektā "Sešgadīgo bērnu integrētās mācību programmas ieviešanas aprobācija" tika atklātas nopietnas fonemātiskās dzirdes, kā arī logopēdiskās problēmas.

Projekts tika īstenots no 2010.gada 1.jūnija līdz 2011.gada 31.jūlijam 12 pirmsskolas izglītības iestādēs un 10 skolās un aptvēra 377 bērnus.

Atklātās problēmas

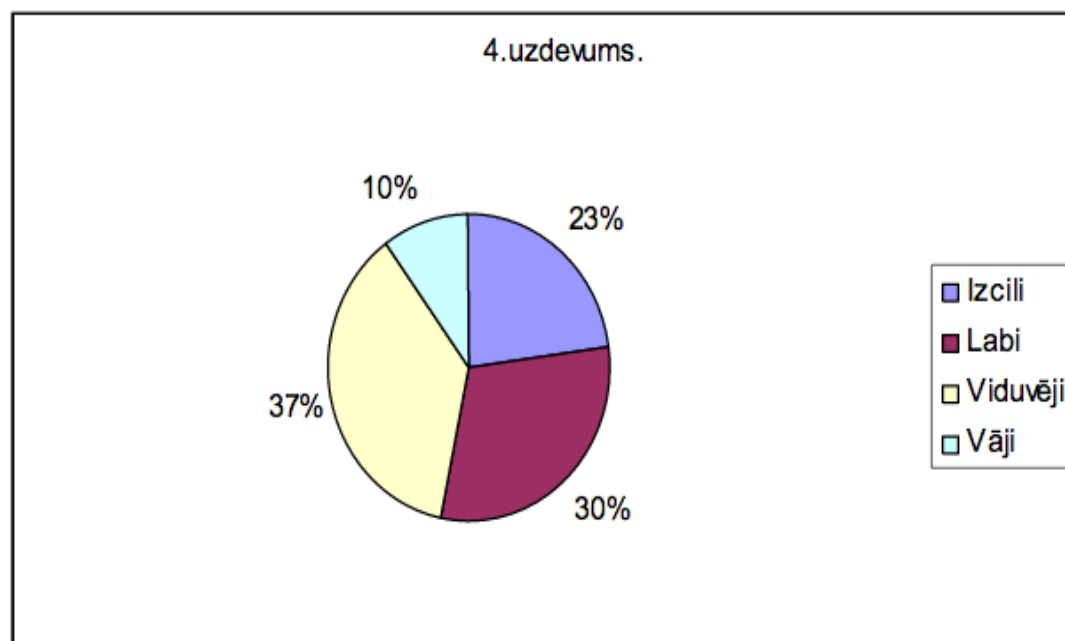
- 24% sešgadīgo bērnu runā tika konstatētas logopēdiskas problēmas.
- Tika konstatētas arī fonemātiskās dzirdes problēmas: 39% bērnu neprata pareizi izrunāt un atdarināt dzīvās un nedzīvās dabas skaņas;
- 41% bērnu pēc dzirdes neprata nosaukt vārda pirmo un/vai pēdējo skaņu, kas ir būtiski lasītprasmes veidošanai.

Pētījums “Vispārizglītojošo skolu 1. klašu skolēnu gatavība pamatizglītības satura apguvei” (2007)

4.uzdevuma mērķis – noskaidrot bērnu **prasmi saistīt skaņu ar burtu**, noteikt burta atrašanās vietu vārdā, saistīt attēlu ar vārdu. 23% skolēnu uzdevumu veikuši izcili, 30% - labi, 37% - viduvēji, bet 10% bērnu saņēmuši 0 punktus, jo:

- nepazīst burtus,
- nespēj skaņu saistīt ar burtu,
- ir fonemātiskās dzirdes traucējumi.

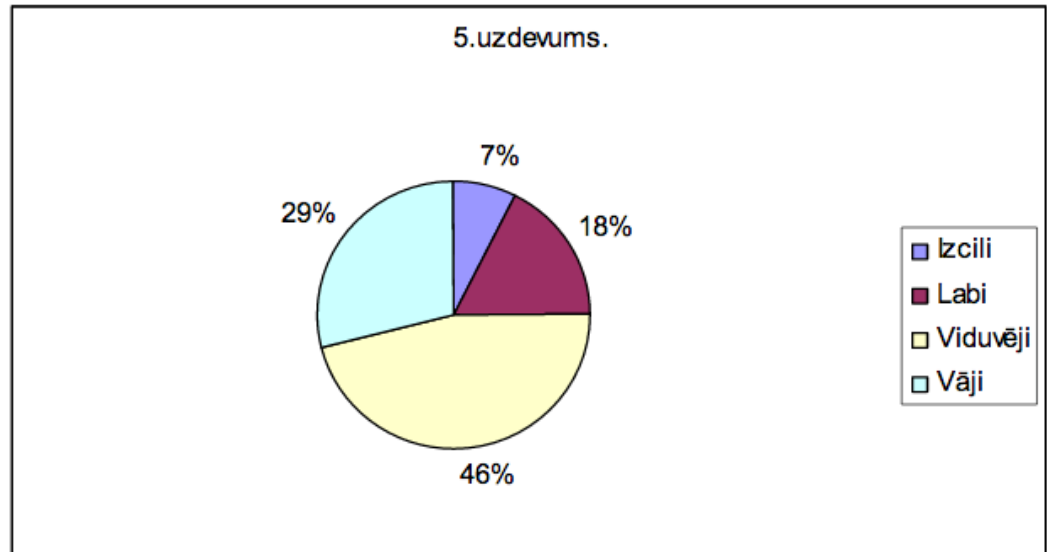
5.diagramma

5.uzdevuma mērķis – noskaidrot **prasmī no zilbēm veidot vārdus**. Skolēnu sasniegumi bija ļoti atšķirīgi. 7% skolēnu spēja izveidot 5-10 vārdus, bet 29% – nevienu vārdu. Lielākā daļa - 46% - no dotajām zilbēm spēja izveidot 3 vārdus. Sasniegumus ietekmēja zemā lasītprasme.

Parādās sintēzes prasmju trūkums.

6.diagramma

6.uzdevuma mērķis – noteikt **prasmī vārdu virknē saskatīt un izdalīt vārdus**. 15% bērnu šo uzdevumu veikuši izcili, 44% - labi, 31% - viduvēji, bet 10% bērnu nav saskatījuši nevienu vārdu. Šie skolēni nav apguvuši prasmī no kopīgā izdalīt atsevišķo.

Kādi faktori kavē lasīšanas apguvi?

Grūtības

- uztvert skaņas un burta saikni;
- nosaukt vārdus ar atskaņām ;
- līdzīgo skaņu, burtu atpazīšanā;
- nosaukt vārdus, kas sākas ar norādīto skaņu;
- noteikt skaņu secību, sadalīt vārdus skaņās;
- sapludināt skaņas/burtus vārdā.

Aksioma

- Bērniem, kuriem ir labāk attīstīta fonoloģiskā izpratne, ir lielāka iespēja kļūt par labiem lasītājiem.

Kā pārvarēt grūtības?

- Laicīga (jau pirmsskolā) diagnostika
- Sadarbība ar logopēdu
- Sadarbība ar vecākiem

Laikus pamanīt un novērst skaņu saklausīšanas un izrunas traucējumus

Skaņu diferencēšana

http://method.gauja.org/wp-content/gallery/2013/logoped_macisim_kopa_palig_1_4/multimedia/Pamats.swf

Spēle “Esi uzmanīgs!”

- māja 4X, kāja, māja 6X, kāja, māja 4X
- pele 4X, mele, pele 6X, mele, pele 4X
- mele 6X, mēle, mele 4X, mēle, ... (pile-pīle)
- grābt 6X, kāpt, grābt 4X ... (bērt-pērt)

Uzmanības vingrinājumi, kas sagatavo burtu apguvei:

Pasaule skan!

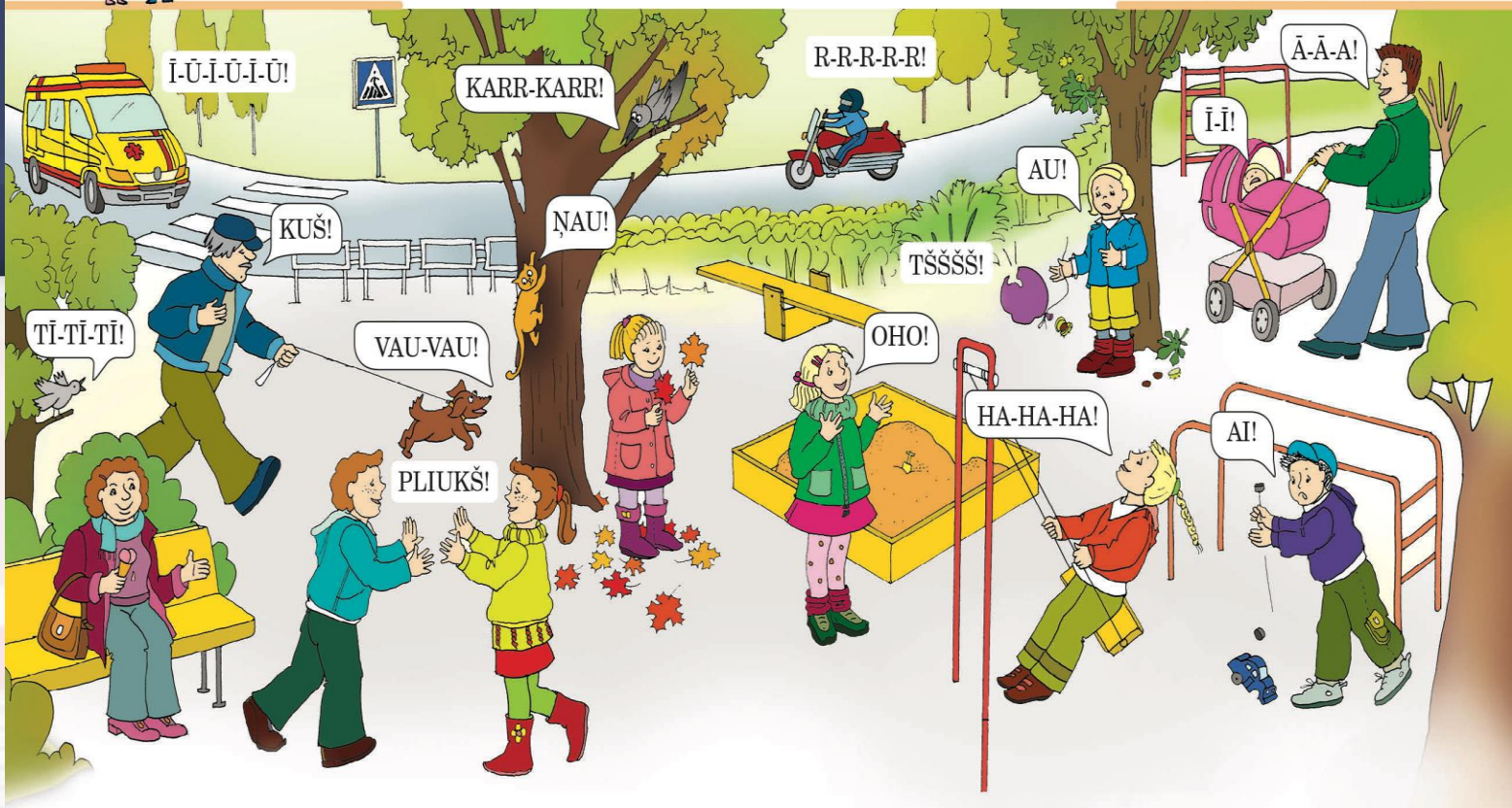
ANNA BAUMANE

TABULAS un ATTĒLI
skaņu izrunai un diferencēšanai

		
	a-ā e-ē	

Tabulas un attēlu kartītes paredzētas pirmsskolas un skolas vecuma bērniem pareizas skaņu izrunas un rakstīšanas iemaņu veidošanai.

- Vau-vau!
- Ņau!
- Kuš!
- Oho!
- Ai!
- Karr-karr!
- R-r-r-r-r!
- Plunkš!

Čaukst, čaukst lapas,
 Grab, grab lietus,
 Pīkst, pīkst pele –
 Skan, skan pasaule.

Ja tu gribi **stīgu**, jābrauc uz **Rīgu**.

Ja tu gribi **sveci**, jābrauc uz **Seci**.

Ja tu gribi **lenti**, jābrauc uz **Sventi**.

Ja tu gribi **šalli**, jābrauc uz **Valli**.

Ja tu gribi **rīvi**, jābrauc uz **Īvi**.

Ja tu gribi **kaltu**, jābrauc uz **Maltu**.

Ja tu gribi **krampi**, jābrauc uz **Slampi**.

Ja tu gribi **galdu**, jābrauc uz **Saldu**.

Ja tu gribi **sēni**, jābrauc uz **Bēni**.

Ja tu gribi **pīli**, jābrauc uz **Īli**.

Ja tu gribi **biti**, jābrauc uz **Riti**.

Ja tu gribi **malku**, jābrauc uz **Valku**.

Ja tu gribi **bomi**, jābrauc uz **Blomi**.

Ja tu gribi **banku**, jābrauc uz **Ranku**.

•-----

(Jānis Baltvilks)

Vēro! Salīdzini! Uzzīmē!

O

C

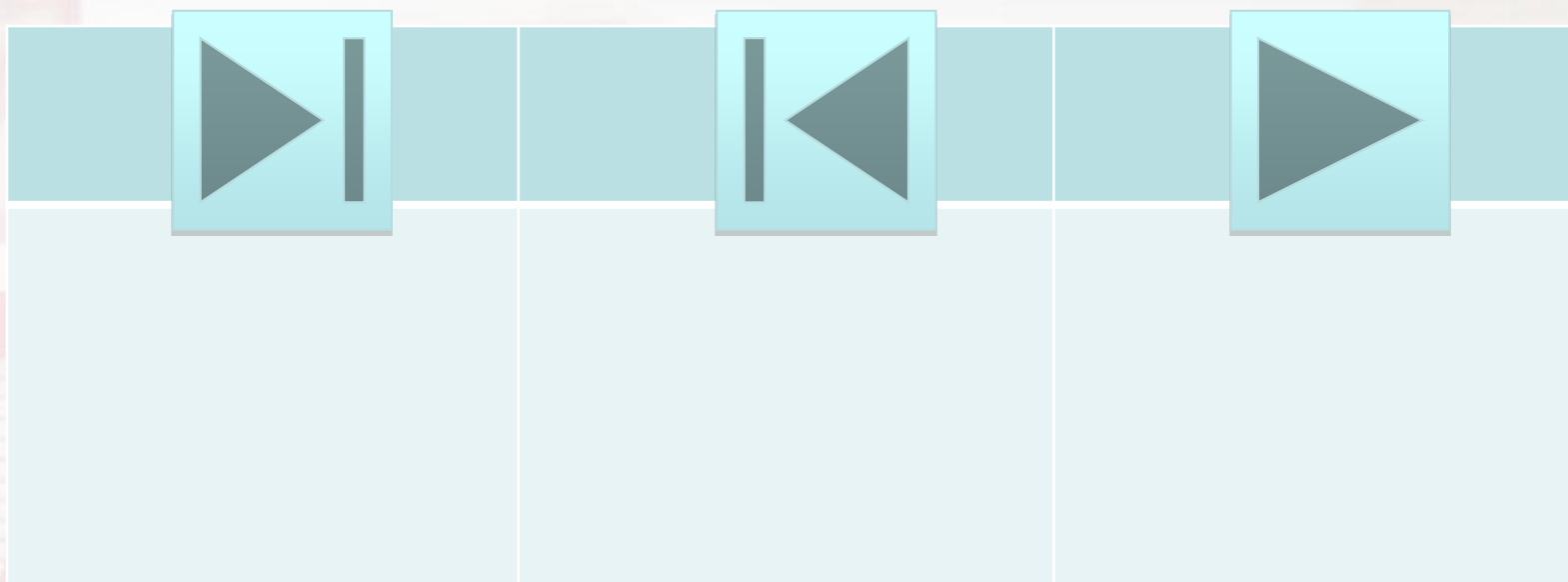
0

>

V

^

Vēro! Salīdzini! Uzzīmē!

Pirmsābece posma nozīme fonoloģisko prasmju apgūvē

Skaņu analīzes un sintēzes prasmju trūkums kavē lasītprasmes apguvi.

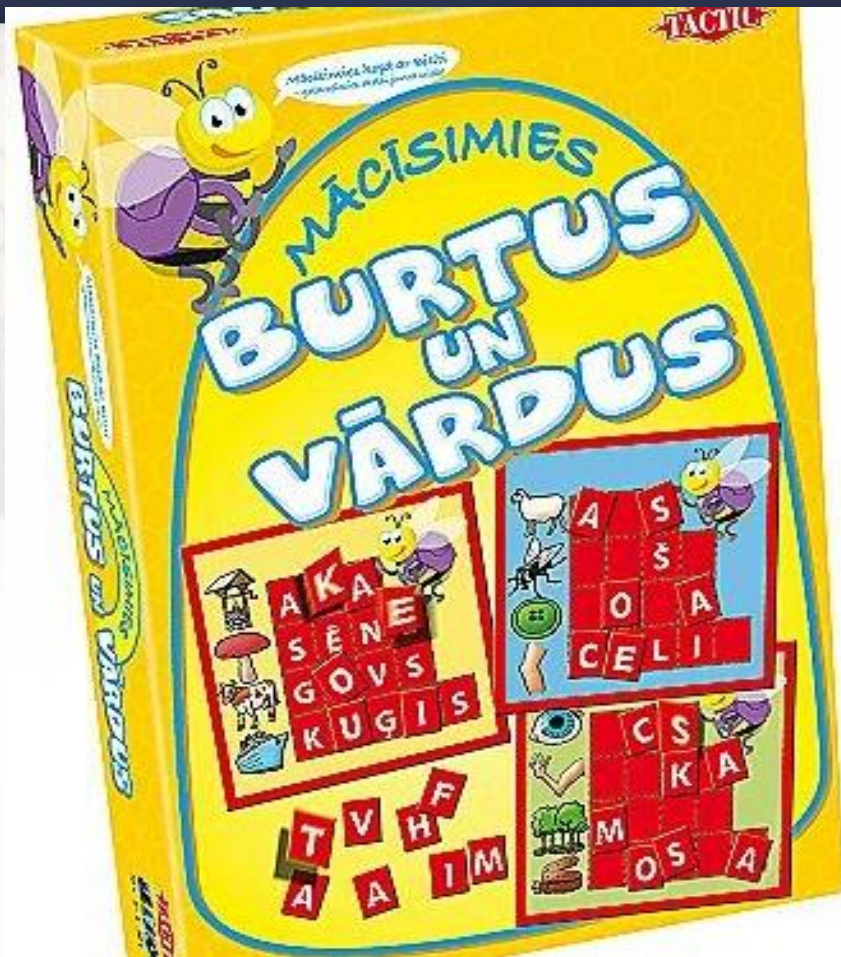

Vai pietiekami akcentētas fonoloģiskās prasmes programmās?

- .. sagatavoties lasīšanas un rakstīšanas prasmiņu apguvei (viens no uzdevumiem).
- Prot atšķirt līdzīgi skanošas skaņas (īsu/garu; balsīgu/nebalsīgu).
- Saklusa vārdos pēdējo skaņu, sadomā vārdus ar norādīto skaņu vārda sākumā vai beigās.
- Pareizi izrunā visas skaņas. Izrāda interesi par burtiem un lasīšanu. Atrod tekstā un nosauc pazīstamus burtus.

(Pirmsskolas izglītības programmas paraugs)

Kā bērni iemācās lasīt?

Kas ir lasīšana?

Sākot mācīties lasīt un rakstīt, bērni pamazām saprot, ka valoda ir noteikta zīmju sistēma.

Šīm lingvistiskajām zīmēm ir jēga un lasīšana ir it kā šo zīmju tulkošana!

Kādi faktori sekmē lasīšanas mehānisma apguvi?

Ko mēs zinām par 6-7 gadus vecu bērnu

- Bērni ir dažādi
- Pases vecums ne vienmēr atbilst vispārpieņemtajam psiholoģiskajam raksturojumam

Tāpēc mācības ir individualizējamās

Izziņas intereses
situatīvas

Statiskā stāvoklī
nespēj ilgi
atrasties

Maz attīstīta
roku sīkā
muskulatūra

Zemākas
darbaspējas

Impulsīva
aktivitāte

Dominē rotaļu
darbība

Raksturīga
uzskatāmi
darbīgā
domāšana

Metodisko pieeju dažādība lasītprasmes apguvē

Kā izvētēt katras pieejas priekšrocības
mācību individualizācijas kontekstā?

Par to debatēsim darba grupā.

Paldies par uzmanību!

